

любивъ, превисокъ, прекрасенъ, преславенъ, самодържавенъ, благочестивейши, православенъ, великъ и светъ³⁵. Преводачътъ на Манасиевия летописъ именува: „Ивана превъзходнейшия царь на българитѣ, Асена Александра“ прекроткия, милостивия и разположения къмъ монаситѣ хранителъ на беднитѣ“.

Царицата се нарича въ паметницитѣ „благочъстива царица“. Отъ 21 търновски царици осемъ сж били гъркини, петъ българки (впрочемъ народността на нѣкои отъ последнитѣ е съмнителна), 3 сръбкини, 2 ромънки, 1 куманка, 1 маджарка и 1 еврейка. Калояновата съпруга-куманка се подозира въ мъжеубийство, извършено отъ нея заедно съ царския племеникъ Борилъ, който по-късно ѝ станалъ съпругъ. На маджарката, сестра на св. Елисавета³⁶ и съпруга на Асена II, православната църква е пѣла „вѣчная паметъ“; тя и ромънката — Срацимировата жена — били католички. Гъркинитѣ въ повечето случаи донасяли злополуки за царството. Още Петъръ (927—968) ималъ жена гъркиня. Презъ време на Търновското царство първата и, може би, най-добрата гъркиня-царица била третата съпруга на Асена II Ирина, дъщеря на ослѣпения епирски императоръ Теодоръ. Най-лоши спомени оставила следъ себе си Мария, жената на Константина и на Ивайло, убийцата на деспота Светославъ, майсторка на интриги. Отъ сръбкинитѣ княгини били: жената на последния отъ Асеновцитѣ, следъ това Ана съпругата на падналия при Велбжждъ Михаила и жената на последния царъ Шишмана, дъщеря на Лазара. Интересната история на царицата-еврейка разказахме по-горе.

Много дъщери на български царе сж украсявали двороветъ на съседнитѣ владѣтели. Франкитѣ прославяли красотата на Мария, съпруга на императора Хенрихъ, дъщеря на Борила. Четирма събски крале: Стефанъ Владиславъ, Стефанъ Урошъ II (Милутинъ), Стефанъ Урошъ III и Стефанъ Душанъ имали за жени българки. Българка е била и Дорослава, съпругата на Твърдоко, босненския кралъ. Въ Византия нещастниятъ Иванъ IV Ласкарисъ и безпокойниятъ Андроникъ Палеологъ сж били роднини на търновскитѣ царе. Две княгини за благото на отечеството били пренесени въ жертва на варваритѣ, именно: дъщерята на Тертерия — на Ногаевия синъ Чоки и Тамара Шишмановата сестра — на султанъ Мурада.

За домашнитѣ отношения при двора може да се каже само, че повечето царе били женени по два пѣти, а Асенъ I и Константинъ даже по три пѣти. Въ двоеженство се провинили Константинъ, Тертерий и Михаилъ, които изпратили женитѣ си славянки като заложници въ Византия, за да се вѣнчаятъ за гъркини. Тертерий II билъ вкаранъ въ правия пѣтъ само чрезъ отлъчване отъ черквата, а Михаилъ скжпо заплатилъ при Велбжждъ за постѣпката си (1330). Въ историята на безследно пропадналиятъ царски дворци въ Търново не липсватъ и романтични епизоди; нека си припомнимъ любовта на Асена II къмъ Ирина, брака на Светослава съ доведената дъщеря на търговеца Панталеона и Александровата любовъ къмъ момата-еврейка.

Отъ прозорцитѣ на дворцитѣ въ търновския Царевецъ царьтъ е могълъ да обхване съ погледа си отъ една страна кжщитѣ на тѣсния градъ, отъ друга бързотечната Янтра и надалечъ Балканскитѣ върхове. Нищо почти не ни е известно за вътрешната наредба на дворцитѣ, сжщо и за съкровището, освенъ споменатитѣ по-горе трофеи (стр. 294). Въ Сърбия имаме поне описъ на съкровищата на кралъ Владислава, на деспота Георги Бранковичъ и на много други знатни лица. Данаилъ разказва, че следъ Велбжждската битка сърбитѣ намѣрили въ неприятелския лагерь „царски свити, безброй съкровища и скжпи коне“. Плененитѣ пѣкъ боляри оплаквали Михаила съ думитѣ: